

Vrije Basisschool de Regenboog

Protocol Dyslexie

Opgesteld door C.Coolen, specialist Taal

Ingangsdatum 25 augustus 2014

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
1 Visie op (leren) lezen	5
2 Dyslexie	7
3 Implementatie.....	8
3.1 Inhoud.....	8
3.2 Invoeren van het protocol	9
3.3 Uitvoeren van het protocol	9
4 Verandering van normen en vaardigheidsscores	10
5 Signalering kinderen met (mogelijke) dyslexie	11
6 Begeleiding van kinderen met dyslexie op school	12
7 Begeleiding kinderen met dyslexie in de klas	13
<i>Stappenplan Protocol dyslexie kleuters groep 1 en 2</i>	<i>18</i>
<i>Stappenplan Protocol Dyslexie groep 3.....</i>	<i>20</i>
<i>Stappenplan Protocol Dyslexie groep 4.....</i>	<i>23</i>
<i>Stappenplan Protocol Dyslexie groep 6.....</i>	<i>27</i>
<i>Stappenplan Protocol Dyslexie groep 7.....</i>	<i>29</i>
<i>Stappenplan Protocol Dyslexie groep 8.....</i>	<i>31</i>
❖ Bijlage 1 Mogelijke interventies op klassenniveau.....	33
❖ Bijlage 2 Deeltoetsen Struiksma	34
❖ Bijlage 3 Auditieve waarneming	35
❖ Bijlage 4 Informatie voor ouders	36
❖ Bijlage 5 Afnemen van toetsen bij leerlingen met dyslexie volgens Cito	39
❖ Bijlage 6 Maatregelen, compensaties en dispensaties bij dyslexie	42

Voorwoord

Het dyslexieprotocol van de Vrije Basisschool de Regenboog is gebaseerd op het protocol leesproblemen en dyslexie in vrijescholen getiteld 'Kinderen leren lezen' door de Begeleidingsdienst van vrijescholen en het Protocol Leesproblemen en Dyslexie van Wentink en Verhoeven (2011), een uitgave van Expertisecentrum Nederlands.

Naar beide uitgaven wordt verwezen en het eerstgenoemde boek biedt tevens een aantal handreikingen die in de klassen worden toegepast.

Dit protocol kan niet los gezien worden van het protocol van de Begeleidingsdienst voor vrijescholen.

Wij hebben een eigen protocol gemaakt, daar het reguliere protocol in aanbod en beheersdoelen niet op alle punten overeen komt met de werkwijze binnen het vrijeschool onderwijs.

Het protocol van de begeleidingsdienst is op een aantal punten aangepast om de eisen van het voortraject van de diagnose en behandeling van dyslexie vanuit de zorgverzekering daarin op te nemen.

In deze uitgave bevindt zich ook de visie op het aanvankelijk schrijven en lezen en de weg die de eerste drie schooljaren wordt gevolgd ten aanzien van de vakken lezen en spellen. Dit protocol heeft raakvlakken met het reguliere protocol, er wordt gebruik gemaakt van methodeonafhankelijke toetsen.

We streven hetzelfde doel na: het vroegtijdig ontdekken en begeleiden van leesproblemen, opdat ieder kind goed toegerust de basisschool verlaat.

Middels dit schrijven willen wij de leerkrachten binnen onze school een zo duidelijk mogelijk beeld geven van de ontwikkelde visie omtrent het aanvankelijk lezen en schrijven en een handleiding bieden voor signalering, toetsing en begeleiding van kinderen waarbij een vermoeden van dyslexie bestaat of waarbij dyslexie bevestigd is.

Ouders en inspectie kunnen kennisnemen van de inhoud en werkwijze op onze school. Op de administratie ligt voor ouders een dyslexieprotocol ter inzage. Tevens is het te downloaden via de website van de VBS de Regenboog.

C Storm-Coolen
Taalspecialist

G. Kuypers
Directeur Kwaliteit-Beleid

E. Link
Directeur

Juni 2014

1 Visie op (leren) lezen

Uitgangspunt bij het leesonderwijs op de vrije school is dat het lezen zich ontwikkelt vanuit het schrijven en dat het schrijven zich ontwikkelt vanuit het tekenen (Reijngoud, 1994). De letters worden het kind aangeboden vanuit beelden en vanuit de beelden worden de klanken geleerd die de letters vertegenwoordigen. Aanvankelijk is schrijven het tekenen van de letters. Al doende leert het kind de abstracte lettervormen kennen. Tekenen en schrijven wisselen elkaar af want beide zijn een middel om leerstof te verwerken. Nadat een aantal medeklinkers en klinkers zijn behandeld, worden deze ook gelezen en geschreven. In *'Opvoedkunst methodische didactisch aanwijzingen'* (Steiner 1987, pp. 10-12) wordt beschreven hoe vanuit het tekenen, het schrijven en van daaruit het lezen ontwikkeld wordt. Steiner zegt hierover: 'Wanneer u op deze wijze eerst appelleert aan de natuur van een kind, dan verplaatst u het werkelijk naar vroegere cultuurtijdperken, want zo is het schrijven ontstaan. Later is dit proces overgegaan in conventie, zodat we tegenwoordig het verband niet meer kennen tussen de abstracte vormen van de letters en de getekende beelden die ontstaan zijn uit de waarnemingen en de nabootsing van de waarneming. Alle letterbeelden zijn uit zulke afbeeldingen ontstaan'.

Door te beginnen met de letterbeelden wordt niet alleen het intellect van het kind aangesproken maar ook het gevoel en de beweging. Daar de motivatie om te lezen nauw samenhangt met het vermogen om woorden om te zetten in innerlijk beelden, wordt aan de ontwikkeling van dit vermogen veel aandacht besteed.

Het lezen wordt dan verder ontwikkeld vanuit verschillende invalshoeken (herkennen van het geschrevene, synthese en analyse, letterbeeld en woordbeeld). Steiner zegt hierover: 'We ontwikkelen altijd vanuit het gehele woord de beginletter' (Steiner 1987, p. 59). Wij kiezen ervoor de letterbeelden in blokletters aan te bieden. De letters worden geschreven zodat de klank- tekenkoppeling tot stand kan komen. De schrijffletter wordt geoefend zodat er schrijfvaardigheid ontstaat.

Binnen Vbs de Regenboog wordt sinds schooljaar 2011-2012 gewerkt met de methodiek *'Zo leer je kinderen lezen en spellen'* van José Schraven (2009). Het doel van deze methodiek is de effectiviteit van het lees- en spellingsonderwijs in groep 3 t/m 8 te vergroten door leerkrachten een gestructureerde instructiemethodiek aan te bieden. Op die manier wordt een bijdrage geleverd aan het met succes leren

lezen en spellen van kinderen. Vanaf schooljaar 2012-2013 werken we met de methode Staal die de methodiek van Schraven (2009) als uitgangspunt heeft genomen voor de methode.

'De motivatie om te lezen, het plezier dat je kunt beleven aan teksten en boeken, dat alles is uiteindelijk een belangrijke factor in het leren lezen van kinderen' (*Kinderen leren lezen*, Wijnbergh e.a., 2002). Er wordt in de klas dan ook veel tijd besteed aan de algemene taalontwikkeling via verhalen, liedjes en teksten. Deze teksten, die bij de vertelstof van de betreffende klassen aansluiten, stijgen vaak ver uit boven het leesniveau van de kinderen. In groep 3 moet gemiddeld minimaal anderhalf uur per dag aan lezen worden besteed. Dit gebeurt deels in de periode, waar nieuwe stof wordt aangeboden en doorleefd en deels in de dagelijkse oefentijd, waar het reeds geleerde geautomatiseerd wordt. Het is belangrijk zich te realiseren dat voor het leessucces van de leerling preventie en vroegtijdige interventies effectiever zijn dan late interventies. Om vroegtijdige interventies mogelijk te maken zal de leerling goed gevolgd moeten worden.

2 Dyslexie

In dit protocol willen we aandacht besteden aan de kinderen die ondanks een voldoende adequaat aanbod en systematische oefening in de klas moeite houden met het (leren) lezen.

Met behulp van de verschillende fasen binnen dit protocol worden eerst de uitvallers gesignaleerd, vervolgens wordt op verschillende niveaus extra zorg geboden en voor de kleine groep met hardnekkige leesproblemen wordt het mogelijk gespecialiseerde zorg te realiseren.

In het '*Protocol Leesproblemen en Dyslexie*' (Wentink en Verhoeven, 2011) wordt de volgende definitie van dyslexie gegeven: 'Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau'. Om de dyslexie te onderkennen zijn er twee criteria:

- Het criterium van achterstand. Er moet sprake zijn van een significante achterstand in de vaardigheden lezen en/of spelling ten opzichte van leeftijd of omstandigheden.
- Het criterium van hardnekkigheid. Het probleem in het leren van het lezen en spellen op woordniveau blijft bestaan, ook wanneer voorzien is in adequate remediërende instructie of oefening.

Om aan het criterium van hardnekkigheid te voldoen moet de school aantonen dat bij drie opeenvolgende meetmomenten sprake is van achterstand en dat er voldoende en adequate leeshulp is geboden. Dit laatste neemt normaliter minimaal een half jaar in beslag. In het protocol wordt verder precies aangegeven wanneer de meetmomenten zijn en wanneer sprake is van achterstand.

Ook is daar te vinden welke interventies worden toegepast en bij welke achterstand een kind in aanmerking komt voor verder gespecialiseerd onderzoek en behandeling.

Binnen dit protocol ligt de nadruk op een onvermogen bij een kind, namelijk op het onvermogen om zich het lezen en/of spellen gemakkelijk eigen te maken. Vanuit de vrije school gedachte blijven wij elk kind, dus ook het kind met eventuele dyslexie, als totaal mens zien en richten wij ons op de mogelijkheden en talenten die het heeft en kan ontwikkelen.

3 Implementatie

Er wordt reeds gewerkt met een dyslexieprotocol op school, echter gezien de nieuwe wetgeving aangaande mogelijke vergoeding van diagnostiek en behandeling voor kinderen met dyslexie, moest het bestaande protocol aangepast worden. Dit aangepaste dyslexieprotocol is specifiekere dan het voorgaande en zal meer duidelijkheid bieden ten aanzien van de meetmomenten in de leerontwikkeling. De eisen voor de aanvraag van dyslexieonderzoeken vragen van ons een eenduidige aanpak.

3.1 Inhoud

In dit protocol wordt beschreven welke deelvaardigheden een kind moet beheersen om tot lezen en spellen te komen.

In de kleuterklassen wordt er gekeken naar de leervoorwaarden en naar de tussendoelen van beginnende geletterdheid.

Vanaf groep 3 wordt de ontwikkeling van het lezen en van het schrijven gevolgd, door middel van het toetsen en bijhouden van het leerlingvolgsysteem. In het 'Protocol Leesproblemen en Dyslexie' wordt naast de leervoorwaarden alleen naar het lezen gekeken, in dit protocol is de spelling meegenomen. Omdat het leren lezen en schrijven op de meeste vrijescholen langzamer gaat dan in de lesprogramma's van reguliere basisscholen en dus een langere periode nodig is voor het wordt beheerst, is het aan te bevelen om ook de lees- en schrijfvorderingen tot en met groep 5 op te nemen in het protocol: de vorderingen van de langzame leerlingen kunnen dan in groep 5 nog worden gevolgd en ze kunnen hulp krijgen als het nodig is.

Een deel van de toetsen zal door de klassenleerkracht worden afgenomen en deze zal ook hulp moeten geven aan de kinderen die uitval vertonen. De intern begeleider coördineert de hulp.

Bij de invoering en de ontwikkeling van het protocol-op-schoolmaat wordt het leerlingvolgsysteem (LVS) en de daarbij behorende toetskalender als basis gebruikt.

3.2 *Invoeren van het protocol*

Met het invoeren van een Protocol Dyslexie wordt een in principe bindend programma ingevoerd van toetsmomenten en interventies. Het is een draaiboek waarin de toetsen, de interventies en de besprekingen worden vastgelegd in een jaarrooster. In dit protocol worden gebruikte procedures (leerlingvolgsysteem en toetskalender) beschreven.

De IB-er en taalspecialist hebben de taak het dyslexieprotocol voor de school te ontwikkelen en te implementeren (in samenwerking met de betrokken leerkrachten). De uitvoering van het protocol wordt ook gecoördineerd door de IB-er en/of taalspecialist.

De leerkrachten zullen zich voor een succesvol gebruik van het protocol, dit eerst goed moeten lezen. Samen met de IB-er en/of taalspecialist zullen de resultaten van de toetsen en de mogelijke interventies besproken worden.

Groepshandelingsplannen zullen als basis van de interventie dienen, deze worden door de leerkracht (in overleg met IB-er/taalspecialist) opgesteld en uitgevoerd. Het handelingsplan dient later aan de hand van de verzamelde observatie- en toetsgegevens geëvalueerd en mogelijk bijgesteld te worden.

3.3 *Uitvoeren van het protocol*

Voor de uitvoering van het protocol is het belangrijk dat:

- de toetskalender wordt gebruikt als leidraad voor LVS.
- ruimte en tijd wordt ingeroosterd voor evt. individuele afname.
- afspraken gemaakt worden over hulp in de klas (niveau 1 en niveau 2 – zie: vier niveaus van zorg).

4 Verandering van normen en vaardigheidsscores

De nieuwste AVI en DMT toetsen worden aangegeven in A-B-C-D-E scores en in de vaardigheidsscore I-II-III-IV-V. Schoolbreed zullen de scores in de getuigschriften weergegeven worden in A t/m E.

De niveau indeling A t/m E ziet er als volgt uit:

A De 25% hoogst scorende leerlingen

B De 25% leerlingen die net boven tot ruim boven het landelijk gemiddelde scoren

C De 25% leerlingen die net onder tot ruim onder het landelijk gemiddelde scoren

D De 15% leerlingen die ruim onder het landelijk gemiddelde scoren

E De 10% laagst scorende leerlingen

De nieuwe vaardigheidsscores; niveau indeling I t/m V:

I 20% Ver boven het gemiddelde

II 20% Boven het gemiddelde

III 20% De gemiddelde groep leerlingen

IV 20% Onder het gemiddelde

V 20% Ver onder het gemiddelde

AVI NIEUW AVI OUD

AVI-Start <1

AVI-M3 **1-2**

AVI-E3 **2-3**

AVI-M4 3-4-5

AVI-E4 4-5-6

AVI-M5 **5-6**

AVI-E5 6-7-8

AVI-M6 7-8-9

AVI-E6 **8-9**

AVI-M7 8-9->9

AVI-E7 >9

AVI-Plus >9

5 Signalering kinderen met (mogelijke) dyslexie

Het criterium van achterstand is van toepassing op alle drie de meetmomenten

- De leerling behoort bij de 10% zwaksten (E-score) vergeleken bij de normgroep voor LEZEN (woordniveau: DMT)

OF:

- De leerling behoort bij de 16% zwaksten voor LEZEN (woordniveau: DMT) én bij de 10% zwaksten (bv. E-score) voor SPELLEN.

Deze kinderen moeten aantoonbaar extra leesinstructie en begeleiding hebben ontvangen van tenminste 6 maanden. Elke interventieperiode omvat ongeveer 12 (effectieve) weken intensieve begeleiding, minimaal 3 x 20 minuten per week. Met inzet van het extra leesgroepje buiten de klas kan de school deze hulp bieden. De ouders ontvangen een bericht wanneer hun kind extra leesbegeleiding zal ontvangen.

6 Begeleiding van kinderen met dyslexie op school

Zodra dyslexie is vastgesteld wordt er volgens het zogenaamde ABCDE principe gewerkt:

Accepteren **B**egrijpen **C**ompenseren **D**ispenseren **E**xtra hulp

Accepteren

De leerling zelf, maar ook zijn/haar omgeving moet accepteren dat de problemen die zich bij de taalontwikkeling voordoen (schrijven en lezen) niet te wijten zijn aan de leerling (inzet of intelligentie) maar aan de dyslexie. De dyslexie gaat niet over maar de leerling kan wel leren er mee om te gaan.

Begrijpen

De leerkrachten weten wat dyslexie is en hoe ze de kenmerken ervan kunnen herkennen. Zij weten ook wat de zwakke plekken maar vooral ook de sterke kanten van een dyslectische leerling zijn en kunnen van daaruit een goede begeleiding geven.

Compenseren

Voor de dyslectische leerling gelden -individueel bepaald- een aantal compenserende maatregelen. Bijvoorbeeld: spellingspiekschrift, gebruik van tekstverwerker met spellingcontrole, gebruik van tafelkaart, visuele ondersteuning voor het inprenten van de tweetekenklanken. In de bovenbouw gebruik van gesproken boeken en claread (digitale ondersteuning voor dyslectici op de computer of laptop).

Dispenseren

Voor de dyslectische leerling gelden - individueel bepaald - een aantal dispenserende maatregelen. Bijvoorbeeld: minder opgaven, of meer tijd bij proefwerken, mondeling i.p.v. schriftelijk overhoren, spelfouten niet meerekenen bij andere vakken dan spelling. In de praktijk zijn dispenserende en compenserende maatregelen niet altijd helder van elkaar te onderscheiden.

Extra hulp

De extra hulp binnen school is over het algemeen gericht op het verbeteren van de vaardigheden bij spellen en lezen, het leren hanteren van de compenserende en dispenserende maatregelen en uit het goed leren hanteren van leerstrategieën. Als een leerling intensievere begeleiding nodig heeft zal dat buiten school moeten plaatsvinden.

7 Begeleiding kinderen met dyslexie in de klas

Het is het streven om ook bij dyslectische kinderen minimaal AVI niveau E7 te bereiken door inzet van extra leesbegeleiding. Het is belangrijk om aangepast leesmateriaal voor deze kinderen te gebruiken.

Helaas is het voor enkele individuele leerlingen niet haalbaar. Dan zal per leerling bekeken worden hoe de school zo goed mogelijk tegemoet kan komen aan de stoornis. In de klas worden de kinderen zoveel mogelijk betrokken bij het klassikaal onderwijs. Naarmate van behoefte worden de kinderen ondersteund in het lezen van teksten door:

- pre-teaching
- Voorlezen
- Samenlezen

Verbale instructies worden zoveel mogelijk visueel ondersteund.

Ook het aanscherpen van de luistervaardigheden kan veel compensatie geven voor het moeilijk lezen van instructies en lesinhouden.

Kinderen met een officiële dyslexieverklaring kunnen gebruik maken van Claread vanaf groep 6.

Er wordt rekening gehouden met zwakke spellingvaardigheden door:

- Verlengde instructie
- Extra tijd voor verwerking van opdrachten
- Minder opdrachten, selectie uit dicteewoorden en één zin
- Opgaven in een groter lettertype
- Ondersteuning bieden om een mooi periodeschrift samen te stellen door de tekst te beperken tot de essentie
- Toetsingscriteria of toetsen aanpassen

Kinderen met dyslexie krijgen dispensatie bij toetsen. Hierbij hanteren we de normen die Cito bij de verschillende toetsen aangeeft.

8 Niveaus van zorg en interventies op schoolniveau

Met dit Dyslexieprotocol wordt ernaar gestreefd de leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben op het gebied van lezen en/of spellen zo snel en zo efficiënt mogelijk te helpen. Het geven van hulp in de klas en het aanbieden van extra oefening in de klas is hierbij een eerste noodzakelijke stap. Dit betekent dat de klassenleerkrachten in de gelegenheid moeten zijn, om met kinderen apart te werken binnen de klas. De onderwijsleersituatie zal daarop aangepast moeten zijn: de andere kinderen moeten zelfstandig kunnen werken. Materiaal voor het lezen en schrijven is een voorwaarde voor het extra oefenen in de klas. Het is hierbij van belang om planmatig te werken.

Er worden vier niveaus van zorg onderscheiden:

Niveau 1 Goed leesonderwijs in klassenverband

Ongeveer 25% van de leerlingen heeft meer instructie en begeleiding nodig. Dit zijn de leerlingen die D en E scores behalen op de genormeerde toetsen. Het eerste niveau van zorg betreft het werken in de klas met kinderen die extra zorg nodig hebben; de leerlingen krijgen extra hulp (verlengde instructie) en gerichte aandacht van de leerkracht.

Interventies op schoolniveau ter bevordering van goed leesonderwijs in klassenverband:

1. Voldoende tijd inroosteren voor leesonderwijs en oefening.
2. Zorgen dat niveaulezen en tutorlezen organisatorisch mogelijk is.
3. De school beschikt over voldoende aantrekkelijke leesboeken voor alle leerlingen.
4. In de school wordt een aantrekkelijk, uitdagend leesklimaat geschapen (zowel met betrekking tot de materiele omgeving als in sfeer).

Niveau 2 Extra zorg binnen de groep door de groepsleerkracht

Ongeveer 10% van alle leerlingen heeft niet voldoende aan extra begeleiding op niveau 1 en 2 en dit zijn de leerlingen die E-scores halen op de genormeerde toetsen.

Het tweede niveau van zorg betreft extra zorg binnen de klas onder begeleiding van de intern begeleider of andere specialist. Het groepshandelingsplan zal van tevoren gemaakt worden en hierin worden doelen aangegeven. Ook het materiaal voor de leerling dat gebruikt wordt is hierin aangegeven evenals de periode waarin het kind geholpen wordt en de evaluatie. Leesvoorwaardentoets (letterkennistoets afnemen. Grafemen/fonemen)

Interventies op schoolniveau om extra zorg binnen de groep mogelijk maken

1. Extra ondersteuning in de klas tijdens de leeslessen.
2. Scholing van de leerkrachten op het gebied van dyslexie en de hulp aan zwakke lezers.
3. De school beschikt over methodes en lesmateriaal gericht op de ondersteuning van zwakke lezers.

Niveau 3 Specifieke interventies uitgevoerd door de ondersteuningsgroep in school

1. Voldoende formatie voor de IB'er en/of taalspecialist voor vroegtijdige screening en begeleiding van (mogelijk) dyslectische leerlingen.
2. De individuele hulp wordt optimaal ingebed in het totale onderwijsaanbod.
3. De school faciliteert en stimuleert een optimale samenwerking tussen IB'er en/of taalspecialist en leerkracht.

Als een leerling het derde niveau van zorg nodig heeft, dan betreft dit ondersteuning van de ondersteuningsgroep bij de uitvoering van een individueel handelingsplan, individueel lesmateriaal en gerichte hulp die op een vaste oefentijd gegeven wordt. Dit betreft zorg op schoolniveau door de ondersteuningsgroep onder toezicht van de intern begeleider.

De leerling krijgt hulp buiten de klas, individueel of in een klein groepje. In de klas blijft er oefening op het eigen niveau van de leerling (zie niveau 1 en 2).

Niveau 4 Diagnostiek en behandeling in de gezondheidszorg in afstemming met school en ouders

Het vierde niveau van zorg betreft hulp van externe deskundigen.

1. De school faciliteert voor leerlingen die in aanmerking komen voor vergoede dyslexie ruimte zodat de externe RT binnen de school en onder schooltijd gegeven kan worden.

2. De externe RT wordt optimaal ingebed in het totale onderwijsaanbod.
3. De school faciliteert en stimuleert een optimale samenwerking tussen externe RT-er en leerkracht
4. Voor leerlingen die niet in aanmerking komen voor de vergoede dyslexie behandeling wordt RT niet binnen de school gefaciliteerd.

De niveaus van zorg zijn in het schema omschreven.

In het protocol wordt bij de bespreking van de te geven interventies telkens bekeken op welk niveau van zorg de leerling wordt geholpen. Nadat hulp in de klas is gegeven krijgt een leerling individuele hulp (uitzonderingen daargelaten). Daarnaast zijn de meetmomenten beschreven, hetgeen noodzakelijk is voor de aanvraag van diagnostiek en behandeling van dyslexie vanuit de ziektekostenverzekering.

Vier niveaus van zorg behorend bij het dyslexieprotocol

	Niveau van zorg	Beroepsgroep/taak/functie	Ondersteuning door Protocol Leesproblemen en dyslexie
1	N.a.v. Meetmoment 1, 2 of 3 <i>Zorg binnen de klas</i> Leerling binnen de groep zo nodig extra hulp en gerichte aandacht geven.	Verantwoordelijk: Groepsleerkracht Materiaal: Groepsleerkracht Ondersteuning: IB-er / taalspecialist	Het protocol wordt gebruikt bij de signalering en vroegtijdige onderkenning van lees- en spellingproblemen. Vaststellen van het gebied waarop hulp wordt geboden, extra instructie en begeleiding: (auditief, lezen, motoriek, schrijfmotoriek, spelling) Groepshandelingsplan Duur: ongeveer drie maanden.
2	N.a.v. Meetmoment 1, 2 of 3. <i>Extra zorg binnen de klas onder begeleiding van de intern begeleider of andere specialist.</i> Eigen (individueel) lesmateriaal en gerichte hulp, vaste oefentijd.	Verantwoordelijk: klassenleerkracht Ondersteuning: IB	Het protocol wordt gebruikt bij de nadere analyse van lees- en spellingproblemen. Wekelijkse observatie van vorderingen. Werken aan de hand van een handelingsplan waarin tijdsplan en leerdoelen zijn aangegeven. Individueel HP, differentiatie en verlengde instructie. Duur: ongeveer drie maanden. Deze periode kan eventueel in de loop van het jaar herhaald worden, afhankelijk van de evaluatie.
3	<i>Zorg op schoolniveau door ondersteuningsgroep onder begeleiding van de IB'er</i> De leerling krijgt hulp buiten de klas, individueel of in een klein groepje. In de klas blijft er oefening op het eigen niveau van de leerling. (zie niveau 1 en 2)	Verantwoordelijk: IB is verantwoordelijk voor zorgprocessen Materiaal en ondersteuning: IB	Gerichte oefening van de letterkennis en van lees- en schrijf(deel)vaardigheden. Bij oudere kinderen: leren compenserende technieken. Tussentijdse toetsing. Individueel HP. Twee maal interventie van drie maanden.
4	<i>Inschakelen externe deskundigen op schoolniveau.</i> Afname dyslexie-onderzoek	1. Onderzoek/poortwachters functie: IB 2. Schoolbegeleidingsdienst	Nader diagnostisch onderzoek (onderkennend, verklarend, handelingsgericht) Hoe ernstig is de problematiek, is er sprake van ernstige enkelvoudige dyslexie? Intensivering van remediërende en compenserende training. Hulp bij maken behandelingstraject op school.

Stappenplan Protocol dyslexie kleuters groep 1 en 2

Toetsing / signalering	Tijdstip	Bespreken	Interventie en overige acties	Evaluatie
1. Kleuter Volg Systeem (LVS)- Twee maal per jaar invullen	Bij kleuters van 5 jaar 6 jaar november en juni	Kleuterleerkracht en IB	Bij uitval: analyse door IB <ul style="list-style-type: none"> • Observatie • Onderzoek: <ul style="list-style-type: none"> – Vroege kenmerken van cognitieve problemen – Vroege kenmerken van dyslexie – Individueel profiel taalontwikkeling – Cito-taaltoets – Individueel handelingsplan voor in de klas – Logopedische screening bij alle kleuters van 5 en 6 jaar – Bij ernstige spraak-taal achterstand: advies naar ouders om logopedisch onderzoek te laten doen. 	Leerkracht en IB
2. Cito taal voor kleuters: Minimaal 50% van de Iln scoort a of b niveau. Bij zorgsignalen uit LVS (onder kopje: vroege kenmerken dyslexie)	2 ^e kleuterjaar Jan/ juni	Kleuterleerkracht en IB	Individueel handelingsplan Na uitvoering HP, evt hertoets cito taaltoets	
3. Schoolrijpheidsonderzoek oudste kleuters, motoriek en taal/rekenvoorwaarden.	Maart/mei	Kleuterbouw-overleg in overleg met schoolrijpheids-commissie	Bij gebleken onrijpheid/achterstanden op bepaalde gebieden: Handelingsplan voor in de kleuterklas.	Evaluatie datum wordt opgenomen in het handelingsplan.
4. Einde kleutertijd: Overzichten voor de overdracht naar groep 3 zijn klaar, aandachtspunten zijn aangegeven in verslag leerrijpheidsonderzoek	Juni voor de overgang naar groep 3	Juli of september: bespreking overdracht LVS kleuters met groep 3 leerkracht		

Toelichting punt 1 en 2:

In observatielijst LVS Kleuters is de signaleringslijst 'Vroege kenmerken dyslexie bij kleuters' opgenomen.

Wanneer na de invulling van het LVS blijkt dat er een mogelijk hiaat is in de taalontwikkeling dan wordt er een individueel handelingsplan opgesteld.

Toelichting punt 3 en 4:

Voor de overgang naar groep 3 worden alle kleuters die daarvoor in aanmerking komen bekeken door de schoolrijpheidscommissie.

Bijzonderheden in de spraaktaalontwikkeling zijn gesignaleerd in de observatielijst LVS voor kleuters.

Wanneer wordt besloten dat een kind een extra (derde) jaar in de kleuterklas blijft, dan wordt daarvoor in het volgende jaar een handelingsplan gemaakt;

aangegeven wordt wat de reden is dat dit kind een jaar extra blijft en waar het komende schooljaar aan gewerkt gaat worden.

Bij kinderen die een derde kleuterjaar hebben gedaan en waar twijfel is over de ontwikkeling van taalbewustzijn wordt in ieder geval bijlage 3 'auditieve waarneming' afgenomen.

Stappenplan Protocol Dyslexie groep 3

Toetsing	Datum	Bespreken	Actie/interventie
Groep 3 Overdracht LVS kleuters	Juni/aug	Kleuterleerkracht Groepsleerkracht Lid van zorgteam	Beginsituatie vastleggen : maken van een (groeps)handelingsplan op auditief, visueel en/of motorisch gebied
Meetmoment 1 Herfstsignalering <i>(alle Iln, na ongeveer 8-10 weken onderwijs)</i> <ul style="list-style-type: none"> • Audant: toets voor auditieve analyse (DTLAS/leeslijn) min. 50% goed • Audisynt: toets voor auditieve synthese (DTLAS/leeslijn) min. 80% goed • Grafementoets (letters benoemen) Individuele afname • Fonemendictee (letters schrijven) klassikale afname • Leestoets Ello: woord • Leestoets Ello: tekst 	Begin oktober / Half november	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Maken van (groeps)handelingsplan
Interventieperiode 1	Oktober/ november Januari/ februari		
Meetmoment 2 <i>(Na klankzuivere periode, alle Iln)</i> <ul style="list-style-type: none"> • Grafementoets (letters benoemen) Individuele afname 100% goed • Fonemendictee (letters schrijven) 80% goed. klassikale afname • DMT kaart 1 en 2 (minimale vaardigheidsscore van 11 en 30% van de Iln scoort a of b niveau) • Avi (individuele afname) (streefniveau is avi M3) • Spelling cito M3 (minimaal 50% van de Iln scoort A of B niveau) • Woordenschat Cito M3 (minimaal B-niveau) <p><i><u>Bij Iln met zwakke technische lees-en/of spellingvaardigheden</u></i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Fonologisch bewustzijn: <ul style="list-style-type: none"> – Audant (DTLAS) min. 80% goed – én audisynt (DTLAS) 100% goed • Leesproces: via analyse toetsresultaten observaties • Spellingproces: via analyse toetsresultaten observaties 	Januari / februari	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen groepshandelingplan
Interventieperiode 2a	Jan/feb- april		
Tussenmeting 1 <i>(Bij leerlingen met zwakke technische lees-en/of spellingvaardigheden)</i> <ul style="list-style-type: none"> • Grafementoets (letters benoemen, DTLAS) 	April		

<ul style="list-style-type: none"> • Fonemendictee (letters schrijven, DTLAS) • DMT kaart 1 en 2 • Leesproces: via analyse toetsresultaten en observaties • Spelling PI-dictee blok 5 (klassikale afname alle lln) • Spellingproces: via analyse toetsresultaten observaties 			
Interventieperiode 2b	April-meijuni		
Meetmoment 3 (alle lln) <ul style="list-style-type: none"> • DMT (individuele afname) <ul style="list-style-type: none"> – Kaart 1 en 2 • Avi (individuele afname) <ul style="list-style-type: none"> – Beheersing min. niveau M3 • Spellingtoets Cito E3 (min. C niveau) • Woordenschat Cito E3 (min. B niveau) <p><u>Bij lln met zwakke technische lees-en/of spellingvaardigheden</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Grafemetoets (letters benoemen, DTLAS) 100% goed en vlot • Leesproces: via analyse toetsresultaten observaties • Fonemendictee (letterdictee, DTLAS) 100% goed • Spellingproces: via analyse toetsresultaten observaties 	Mei/juni	Groepsleerkracht en IB	Bepalen van niveau van zorg Evalueren en opstellen van groepshandelingplan (voor groep 4)

Toelichting groep 3

1. Gesprek bij de overdracht van de kleuters in het nieuwe schooljaar aan de hand van het Leerlingvolgsysteem (observatielijst kleuters en de overige vragenlijsten en aantekeningen) van de kleuterklassen. De groepsleerkracht van groep 3 kent de kinderen in september al, hij kan gerichte vragen stellen en er kan een gesprek over de kinderen ontstaan. Het gaat in dit gesprek om het doorgeven van het beeld van het kind en eventuele zorgen van de kleuterleerkracht. Aandachtspunten die voor het leren van belang kunnen zijn, moeten expliciet aan de orde komen.
2. De leerkracht bekijkt zelf welke letters zijn aangeboden en houdt de vorderingen van de leerlingen bij aan de hand van observaties en methodegebonden en methodeongebonden toetsen. Automatiseringsproblemen kunnen zich ook bij het lezen en schrijven voordoen.

Wanneer er signalen zijn van automatiseringsproblemen bij het aanleren van de motorische vaardigheden, dan wordt dat in groep 3 vaak bij handwerken en het bewegingsonderwijs als eerste zichtbaar. Handwerken: motorische vaardigheid, vasthouden van geleerde beweging. Klas: bewegingsonderwijs: bewegingen aanleren, coördinatie links-rechts, ritme, klapspelletjes, klassikale motorische RT. De leerkracht bespreekt deze gegevens met de IB-er. (Zie ook "*Kinderen willen bewegen*", uitgave stichting publicaties vereniging van vrijescholen, geschreven door Paul van Meurs, Joke v.d. Meij en Annechien Wijnberg. Handreikingen om de motorische vaardigheid te volgen.)

In mei/juni wordt de AVI afgenomen en DMT E3. In deze fase van het leren lezen kan het niveau per leerling sterk verschillen. Er wordt nu gezocht naar het niveau waarop het kind leest. Als het lezen nog niet goed is ontwikkeld kan met behulp van de grafemetoets, het fonemendictee en het in kaart brengen van het leesproces en/of spellingsproces (via analyse van de toetsresultaten en observaties) gekeken worden op welk gebied specifieke begeleiding noodzakelijk is.

Stappenplan Protocol Dyslexie groep 4

Toetsing	Datum	Bespreken	interventie
Groep 4 Aanvang Beginsituatie vastleggen alle leerlingen	augustus september	Groepsleerkracht	Uitvoeren (groeps)handelingsplan
Interventieperiode 1a	aanvang gr 4- oktober/ november		
Tussenmeting 1 <i>Bij IIn met zwakke technische lees-en/of spellingvaardigheden</i> <u>Bij onvoldoende letterkennis:</u> <ul style="list-style-type: none"> • Grafemtoets (letters benoemen, DTLAS) 100% goed en vlot • Fonemendictee (letterdictee, DTLAS) 100% goed en vlot <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> • DMT (individuele afname), kaart 1,2,3 • Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> • Spellingproces: via analyse toetsresultaten en observaties Klassikale afname PI dictee ipv dictee uit methode: <ul style="list-style-type: none"> • PI-dictee blok 5 en 10 	november	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van (groeps)handelingsplan Evt. individueel onderzoek naar deelvaardigheden
Hoofdmeeting 1 (alle IIn) <ul style="list-style-type: none"> • Avi (individuele afname) min. M4 niveau • DMT (individuele afname) kaart 1,2,3 min. C niveau • Spellingtoets Cito M4 min. C niveau • Woordenschat Cito M4 min. C niveau • Begrijpend lezen min. C niveau 	Januari / februari	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van groepshandelingplan
Interventieperiode 2a	Januari/ februari – April		
Tussenmeting 2 <i>(Bij IIn met zwakke technische lees- en/of spellingsvaardigheden)</i> <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> • DMT kaart 1, 2 en 3 • Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid op hoofdmeeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> • PI-dictee Klassikale afname ipv dictee uit methode: blok 5, 10 en 15 	April		

<ul style="list-style-type: none"> • Spellingvaardigheid: via analyse toetsresultaten en observaties 			
Interventieperiode 2b	April-Mei/juni		
Hoofdmeting 2 (alle IIn) <ul style="list-style-type: none"> • Avi (individuele afname) min. E4 niveau • DMT (individuele afname) kaart 1,2,3 min. C niveau • Spellingtoets Cito E4 min C niveau • Woordenschat Cito E4 min C niveau • Begrijpend lezen Cito E4 min C niveau 	Mei/juni	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evaluëren en opstellen van groepshandelingsplan (voor groep 5)

Bij uitval:

Verder onderzoek naar basisvoorwaarden voor het lezen. Letterkennis, visussynt, audussynt, oog volgbewegingen.

Zie: 'Protocol Leesproblemen en Dyslexie'(2011) blz. 149. Eventueel een groepsplan maken voor kinderen die samen geholpen kunnen worden.

Gaan lezen met weinig letters en gaandeweg daar een letter bij laten komen (zodat het 'leesprincipe' wordt geleerd).

Algemeen: bij uitval zoeken naar wat het kind wel kan en weet en wat hij niet meer kan (Zone van de naaste ontwikkeling van Vygotsky). Altijd hulp geven, eventueel kan geoefend worden met leervoorwaarden maar in groep 4 zal daarnaast altijd taakgerichte hulp moeten worden gegeven.

Stappenplan Protocol Dyslexie groep 5

Toetsing	Datum	Bespreken	interventie
Groep 5 Aanvang Beginsituatie vastleggen alle leerlingen	augustus september	Groepsleerkracht	Uitvoeren (groeps)handelingsplan
Interventieperiode 1a	aanvang gr 5- oktober/ november		
Tussenmeting 1 <i>Bij IIn met zwakke technische lees-en/of spellingvaardigheden</i> <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> DMT (individuele afname), kaart 1,2,3 (vooruitgang tov vorig meetmoment) Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> PI-dictee (vooruitgang tov vorig meetmoment) Spellingproces: via analyse toetsresultaten en observaties Klassikale afname PI dictee ipv dictee uit methode: <ul style="list-style-type: none"> PI-dictee blok 5, 10, 15 en 20 	november	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van (groeps)handelingsplan Evt. individueel onderzoek naar deelvaardigheden
Hoofdmeting 1 (alle IIn) <ul style="list-style-type: none"> Avi (individuele afname) min. M5 niveau DMT (individuele afname) kaart 1,2,3 min. C niveau Begrijpend lezen M5 min. C niveau Spellingtoets Cito M5 min. C niveau Woordenschat Cito M5 min. C niveau 	Januari / februari	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van groepshandelingplan
Interventieperiode 2a	Januari/ februari – April		
Tussenmeting 2 <i>Bij IIn met zwakke technische lees- en/of spellingsvaardigheden</i> <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> DMT kaart 1, 2 en 3 (vooruitgang tov vorig meetmoment) Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid op hoofdmeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> PI-dictee (vooruitgang tov vorig meetmoment) Klassikale dictee ipv dictee uit methode: blok 5, 10, 15, 20 en 25 	April		Evalueren en opstellen van groepshandelingplan verlengde instructiegroep nav tussenmeting

<ul style="list-style-type: none"> • Spellingvaardigheid: via analyse toetsresultaten en observaties 			
Interventieperiode 2b	April- Mei/juni		
Hoofdmeting 2 (alle IIn) <ul style="list-style-type: none"> • Avi (individuele afname) min. E5 niveau • DMT (individuele afname) kaart 1,2,3 • Spellingtoets Cito E5 min. C niveau • Woordenschat Cito E5 min. C niveau 	Mei/juni	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evaluëren en opstellen van groepshandelingsplan (voor groep 6)

Stappenplan Protocol Dyslexie groep 6

Toetsing	Datum	Bespreken	interventie
Groep 6 Aanvang Beginsituatie vastleggen alle leerlingen	augustus september	Groepsleerkracht	Uitvoeren (groeps)handelingsplan
Interventieperiode 1a	aanvang gr 6 oktober/ november		
Tussenmeting 1 <i>Bij IIn met zwakke technische lees-en/of spellingvaardigheden</i> <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> DMT (individuele afname), kaart 1,2,3 (vooruitgang tov vorig meetmoment) Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> PI-dictee (vooruitgang tov vorig meetmoment) Klassikale afname ipv dictee uit methode: blok 5 t/m 30 Spellingproces: via analyse toetsresultaten en observaties 	november	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van (groeps)handelingsplan
Hoofdmeeting 1 (alle IIn) <ul style="list-style-type: none"> Avi (individuele afname) min. M6 niveau DMT (individuele afname) kaart 1,2,3 min. C niveau Begrijpend lezen M6 min. C niveau Spellingtoets Cito M6 min. C niveau Woordenschat Cito M6 min. C niveau 	Januari / februari	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van groepshandelingplan
Interventieperiode 2a	Januari/ februari – April		
Tussenmeting 2 <i>Bij IIn met zwakke technische lees- en/of spellingsvaardigheden</i> <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> DMT kaart 1, 2 en 3 (vooruitgang tov vorig meetmoment) Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid op hoofdmeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> PI-dictee (vooruitgang tov vorig meetmoment) Klassikale afname ipv dictee uit methode: Blok 5 t/m 35 Spellingvaardigheid: via analyse toetsresultaten en observaties 	April		Evalueren en opstellen van groepshandelingplan verlengde instructiegroep nav tussenmeting
Interventieperiode 2b	April- Mei/juni		
Hoofdmeting 2 (alle IIn)	Mei/juni	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg

<ul style="list-style-type: none">• Avi (individuele afname) min. E6 niveau• DMT (individuele afname) kaart 1,2,3 min. C niveau• Spellingtoets Cito E6 min. C niveau• Woordenschat Cito E6 min. C niveau			Evalueren en opstellen van groepshandelingsplan (voor groep 7)
---	--	--	--

Stappenplan Protocol Dyslexie groep 7

Toetsing	Datum	Bespreken	interventie
Groep 7 Aanvang Beginsituatie vastleggen alle leerlingen	augustus september	Groepsleerkracht	Uitvoeren (groeps)handelingsplan
Interventieperiode 1a	aanvang gr 7 oktober/ november		
Tussenmeting 1 <i>Bij IIn met zwakke technische lees-en/of spellingvaardigheden</i> <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> • DMT (individuele afname), kaart 1,2,3 (vooruitgang tov vorig meetmoment) • Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> • PI-dictee (vooruitgang tov vorig meetmoment) Klassikale afname ipv dictee uit methode: blok 5 t/m 40 • Spellingproces: via analyse toetsresultaten en observaties 	november	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van (groeps)handelingsplan
Hoofdmeeting 1 (alle IIn) <ul style="list-style-type: none"> • Avi (individuele afname) min. M7 niveau • DMT (individuele afname) kaart 1,2,3 min. C niveau • Begrijpend lezen M7 min. C niveau • Spellingtoets Cito M7 min. C niveau • Woordenschat Cito M7 min. C niveau 	Januari / februari	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van groepshandelingplan
Interventieperiode 2a	Januari/ februari – April		
Tussenmeting 2 <i>Bij IIn met zwakke technische lees- en/of spellingsvaardigheden</i> <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> • DMT kaart 1, 2 en 3 (vooruitgang tov vorig meetmoment) • Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid op hoofdmeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> • PI-dictee (vooruitgang tov vorig meetmoment) Klassikale afname ipv dictee uit methode: blok 5 t/m 45 • Spellingvaardigheid: via analyse toetsresultaten en observaties 	April		Evalueren en opstellen van groepshandelingplan verlengde instructiegroep nav tussenmeting
Interventieperiode 2b	April- Mei/juni		
Hoofdmeting 2 (alle IIn)	Mei/juni	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg

<ul style="list-style-type: none"> • Avi (individuele afname) min. E7 niveau • DMT (individuele afname) kaart 1,2,3 min. C niveau • Spellingtoets Cito E7 min. C niveau • Woordenschat Cito E7 min. C niveau 			<p>Evalueren en opstellen van groepshandelingsplan (voor groep 8)</p>
--	--	--	---

Stappenplan Protocol Dyslexie groep 8

Toetsing	Datum	Bespreken	interventie
Groep 8 Aanvang Beginsituatie vastleggen alle leerlingen	augustus september	Groepsleerkracht	Uitvoeren (groeps)handelingsplan
Interventieperiode 1a	aanvang gr 8 oktober/ november		
Tussenmeting 1 <i>Bij IIn met zwakke technische lees-en/of spellingvaardigheden</i> <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> • DMT (individuele afname), kaart 1,2,3 (vooruitgang tov vorig meetmoment) • Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid:</u> <ul style="list-style-type: none"> • PI-dictee (vooruitgang tov vorig meetmoment) Klassikale afname ipv dictee uit methode: Blok 5 t/m 50 • Spellingproces: via analyse toetsresultaten en observaties 	november	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van (groeps)handelingsplan
Hoofdmeeting 1 (alle IIn) <ul style="list-style-type: none"> • Avi (individuele afname) min. Avi plus niveau • DMT (individuele afname) kaart 1,2,3 min. C niveau • Begrijpend lezen M8 min. C niveau • Spellingtoets Cito M8 min. C niveau • Woordenschat Cito M8 min. C niveau 	Januari / februari	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg Evalueren en opstellen van groepshandelingplan
Interventieperiode 2a	Januari/ februari – April		
Tussenmeting 2 <i>Bij IIn met zwakke technische lees- en/of spellingsvaardigheden</i> <u>Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> • DMT kaart 1, 2 en 3 (vooruitgang tov vorig meetmoment) • Leesproces: analyse toetsresultaten en observaties <u>Bij onvoldoende spellingvaardigheid op hoofdmeeting 1:</u> <ul style="list-style-type: none"> • PI-dictee (vooruitgang tov vorig meetmoment) Klassikale afname ipv dictee uit methode: blok 5 t/m 50 • Spellingvaardigheid: via analyse toetsresultaten en observaties 	April		Evalueren en opstellen van groepshandelingplan verlengde instructiegroep nav tussenmeting
Interventieperiode 2b	April- Mei/juni		
Eindmeting basisonderwijs (alle IIn)	Mei/juni	Groepsleerkracht en IB	Bepalen niveau van zorg

			Evalueren groepshandelingsplan
--	--	--	-----------------------------------

Toelichting groep 6-7-8

In het leerlingvolgsysteem voor groep 6 t/m 8 zijn twee toetsmomenten per jaar opgenomen om het lees- en spellingsniveau voor alle leerlingen in kaart te brengen. Voor de leerlingen die de streefdoelen niet bereiken voorziet dit dyslexieprotocol in extra toetsmomenten.

De kinderen met ernstige dyslexie die in aanmerking komen voor vergoeding van onderzoek en behandeling door de zorgverzekering zijn in voorgaande jaren gesignaleerd en gediagnosticeerd. Voor deze kinderen is vanaf groep 6 klas het volgende van toepassing:

1. Oefeningen uit: Meer over Fonemisch bewustzijn
2. Flitskaarten met letters en woorden
3. Remediërende methodes op het gebied van (aanvankelijk) lezen en spelling. Bijv. Zuid Vallei, Zelfstandig Spellen, Spelling in de Lift. Pravoo DMT-Map
4. Flitskaarten mkm woorden
5. Leesboekjes Leeslijn en uitgeverij Kluitman
6. Connect lezen, Ralfi lezen
7. Taal in blokjes; klinkers (kort, lang, tweeteken) en medeklinkers hebben een eigen kleur (Stichting Taalhelp)
8. Tutorlezen. (kind/kind)
9. Samenleesboeken
10. Eigen tekst op tafel
11. Pré-teaching
12. Groter lettertype bij gedrukte tekst
13. Op het kind afgestemd handschrift aanbieden. (lopend schrift, blokletters, losseschrijfletter)
14. Oefeningen Audrey Mc. Allen en Mary Nash Hunt.
15. Vormtekenen
16. Gericht gooien op kort en lange klank of tweeteken klanken
17. Laptop (oudere leerlingen)
18. Reading pen
19. Daisy speler
20. Claroread
21. Spellingspiekschrift

Bijlage 2 Deeltoetsen Struiksma

Visusynt 1 & 2

Letters benoemen

Audisynt

Visdist

Visant

Audist

Audant

Woorden nazeggen

Letter dictee

Klankpositie bepalen

Overschrijven

Informatie begeleiding dyslectische leerlingen voor ouders

Inleiding

Vanaf de kleuterklas worden de leerlingen gevolgd met het leerlingen volgsysteem. In de kleuterklas bestaat dit uit observatielijsten, vanaf groep 3 uit methode onafhankelijke toetsen.

Voor meer informatie over tijdstip van afname zie schoolgids.

Wanneer de observatiegegevens van het leerlingvolgsysteem in de kleuterklas daar aanleiding toe geven wordt de screenings-lijst dyslexie en cito-toets taal ingevuld door de kleuterleerkracht. Deze lijst wordt met de intern begeleider besproken in het halfjaarlijkse IB-gesprek. Bevestigt deze het vermoeden van dyslexie dan treedt vanaf het moment dat het kind in groep 3 zit het hieronder beschreven traject (traject bij vermoeden van dyslexie) in werking.

Ook wanneer vanaf groep 3 het vermoeden van dyslexie ontstaat (naar aanleiding van de scoring op de verschillende toetsen) dan volgen de volgende stappen:

Traject bij vermoeden van dyslexie voor leerlingen geboren op of na 1 januari 2000

Sinds 1 januari 2009 zit diagnostiek en behandeling van ernstige enkelvoudige dyslexie in het basispakket van de zorgverzekering.

Voor wie is deze regeling?

- Voor kinderen met ernstige enkelvoudige dyslexie. Dat wil zeggen dat er bij deze leerlingen geen sprake is van een of meer andere (leer)stoornissen.
- Dit geldt uitsluitend voor leerlingen geboren op of na 1 januari 2000.

Welke kosten worden vergoed?

De kosten worden vergoed van het onderzoek naar ernstige dyslexie en voor de behandeling. (Stel dat uit het onderzoek komt dat er geen sprake is van ernstige dyslexie dan vergoedt de verzekeraar dat onderzoek wel, maar de behandelingen niet).

Welke onderzoeker/behandelaar wordt vergoed?

Diagnostiek en behandeling moeten plaats vinden onder eindverantwoordelijkheid van een gekwalificeerd gedragswetenschapper. Dit is een gekwalificeerde Gezondheidszorgpsycholoog (Wet BIG), Kinder- en Jeugdpsycholoog (NIP) of Orthopedagoog-Generalist (NVO). Deze professionals zijn in staat en bekwaam om conform het protocol vast te stellen of er sprake is van ernstige, enkelvoudige dyslexie zoals bedoeld in deze vergoedingsregeling.

Dyslexieprotocol Vbs de Regenboog juni 2014

Het kan zijn dat zorgverzekeraars in hun polisvoorwaarden nadere voorwaarden stellen. Deze kunnen voortvloeien uit, of samenhangen met de contracten die zorgverzekeraars met zorgaanbieders hebben afgesloten. Soms vraagt een zorgverzekeraar ook om toestemming vooraf. Het is voor ouders daarom van belang de polisvoorwaarden van hun zorgverzekering hierop goed na te kijken.

Wat houdt het onderzoek in?

De school volgt de leerlingen vanaf de kleuterklas en signaleert dyslexie zo vroeg mogelijk. Wanneer het vermoeden van dyslexie ontstaat dan wordt dit met de ouders besproken en wordt extra hulp geboden bij het leren lezen. Eind groep 4 kan een dyslexie onderzoek aangevraagd worden.

De ouders melden na overleg met school het kind aan bij de onderzoeker. De school levert een dossier aan dat aan gestelde voorwaarden moet voldoen. Daarin staat wat het probleem is van het kind en wat de school gedaan heeft en welke extra hulp, gedurende een bepaalde periode, is geboden en wat het resultaat daarvan was.

De school kan de ouders adviseren om een gecertificeerde schoolpsycholoog van de Begeleidingsdienst van vrijescholen het onderzoek uit te laten voeren.

De Begeleidingsdienst van vrijescholen hanteert de landelijk vastgestelde richtlijnen. Deze Begeleidingdienst kent de wijze waarop in de vrijeschool het taalonderwijs wordt aangeboden en is aangesloten bij ONL.

Op grond van dit onderzoek kan het kind een dyslexieverklaring krijgen en als de dyslexie inderdaad ernstig en enkelvoudig is ontvangen de ouders van de onderzoeker een verklaring voor de verzekeraar en kan de behandeling worden vergoed.

De gezondheidszorg beslist op basis van de schoolgegevens en eigen onderzoek of de leerling voor de vergoede diagnostiek en vergoede dyslexiebehandeling in aanmerking komt.

Wat houdt de behandeling in?

Het kind krijgt les van iemand die daarvoor is opgeleid: een erkend remedial teacher of gediplomeerd 'Master Special Education Needs'. In overleg met de school kan de behandeling onder schooltijd plaatsvinden.

Het voortraject op school:

Ouders: In verband met vroegtijdige signalering is het voor de school van belang dat ouders de kleuterjuf of de leerkracht informeren over eventuele (erfelijke) aanleg voor dyslexie bij hun kind. De school kan dan in een vroeg stadium dit proces volgen en op basis van waarnemingen eventuele noodzakelijke acties ondernemen en starten met het maken van een (lees) schooldossier omdat dit aan strikte voorwaarden moet voldoen.

De school: Bij het volgen van de taalontwikkeling van leerlingen hanteert de school, als onderdeel van het Leerling Volgstelsel, een dyslexieprotocol vanaf de kleuterklas. Hierdoor kan dyslexie worden gesignaleerd en met extra hulp worden begeleid. Als er een vermoeden is van dyslexie wordt in overleg met de ouders, gestart met gerichte aanpak: gedurende een aantal maanden individuele remedial teaching + werk voor in de klas + opdrachten voor thuis. Ouders kunnen dan vervolgens met dit dossier bij hun zorgverzekeraar een beroep doen op de vergoeding van dyslexiebehandeling. De samenwerking/afstemming tussen school en thuis is belangrijk omdat de aanpak van ernstige dyslexie veel zorg vraagt.

Informatie:

– In het dyslexieprotocol van de school worden de uitgangspunten voor het leesonderwijs op de vrije school beschreven, en wordt tevens meer gedetailleerd aangegeven hoe er op school met dyslexie omgegaan wordt. Bent u geïnteresseerd dan kunt een exemplaar van het protocol op school inzien.

– Voor meer informatie over dyslexie kunt u de volgende websites raadplegen:

www.masterplandyslexie.nl en www.steunpuntdyslexie.nl

– Op school kunt u met uw vragen terecht bij de Intern Begeleider.

Het afnemen van toetsen bij leerlingen met dyslexie

Voor de vergelijkbaarheid van de resultaten adviseert Cito om de toetsen van het Cito Volgsysteem primair onderwijs af te nemen volgens de voorgeschreven richtlijnen. Alleen dan heeft u een goed inzicht in de vaardigheid van de leerlingen en kunt u betrouwbare interpretaties doen. Er kunnen echter omstandigheden zijn die het noodzakelijk maken om toch bepaalde aanpassingen te doen. In deze flyer geven we aan welke hulpmiddelen en aanpassingen toegestaan zijn bij leerlingen met dyslexie, zonder dat de resultaten te sterk beïnvloed worden.

Hulpmiddelen en aanpassingen bij de LVS-toetsen

Hulpmiddelen

Bij de papieren varianten van de LVS-toetsen zijn geen hulpmiddelen beschikbaar. De digitale varianten van de toetsen Rekenen-Wiskunde, Studievaardigheden, Woordenschat en Spelling beschikken over auditieve ondersteuning. Begrijpend lezen is niet auditief ondersteund.

Aanpassingen

• Algemeen

Voor de LVS-toetsen - *met uitzondering van de toetsen op het gebied van technisch lezen* - zijn de volgende aanpassingen mogelijk:

- Extra afnametijd
- Toets in meerdere delen afnemen (bijvoorbeeld in drie of vier keer, in plaats van twee keer)
- Vergroten van de teksten van A4 naar A3

• Spelling

Bij de toetsen Spelling is naast de algemene aanpassingen nog de volgende aanpassing mogelijk:

- In groep 4 en 5 kan ervoor gekozen worden om standaard – dus ongeacht de toetsscore op de startmodule – vervolgmodule 1 (dictee) af te nemen bij leerlingen met dyslexie in plaats van vervolgmodule 2 (meerkeuze).

• Rekenen-Wiskunde

Bij de toetsen Rekenen-Wiskunde is naast de algemene aanpassingen nog de volgende aanpassing mogelijk:

- Ook in de hogere groepen kunt u de teksten voorlezen aan leerlingen met dyslexie, zoals dit standaard gebeurt bij de toetsen voor groep 3 en 4. Het heeft de voorkeur om bij deze leerlingen de toetsen digitaal af te nemen om te voorkomen dat u bijvoorbeeld door uw stemgebruik de leerlingen onbewust hints geeft.

Hulpmiddelen en aanpassingen bij de Entreetoets en de Eindtoets

Basisonderwijs

Hulpmiddelen

- Gesproken versie: bij de Entreetoets en Eindtoets is voor leerlingen met dyslexie een gesproken versie van de opgavenboekjes op cd of daisy-cd beschikbaar. De cd's worden door de leerlingen individueel gebruikt. Om de rest van de klas niet te storen, dient de leerling een koptelefoon te gebruiken of de toets afgezonderd van de overige leerlingen te maken.
- Kurzweilversie bij de Entreetoets groep 6 en 7 en de Eindtoets, bedoeld voor leerlingen die gewend zijn om met de software van Kurzweil te werken. Minimaal een

half jaar ervaring is gewenst. De leerling maakt tijdens de afname van de toets gebruik van een computer en koptelefoon.

- Vergrote versie van de opgavenboekjes op A3 formaat. De vergrote versie bevordert de woordherkenning.
- Zwart-wit versie, bedoeld voor kleurenblinden, maar ook in te zetten om ervoor te zorgen dat leerlingen door de kleuren niet afgeleid worden.

Aanpassingen

- Extra tijd om de toets te maken.
- Gebruikmaken van markeerstift om bijvoorbeeld een woord of -bij een regelwijziging-enkele regels te markeren.

Veelgestelde vragen

• Waarom is Cito zo terughoudend met hulpmiddelen en aanpassingen voor leerlingen met dyslexie?

Voor een goede vergelijkbaarheid van de resultaten van leerlingen met zichzelf, met andere leerlingen en met de normgroep is het van groot belang dat alle leerlingen een toets zo veel mogelijk onder dezelfde omstandigheden maken. De toetsen zijn zorgvuldig samengesteld om een bepaald concept te meten, bijvoorbeeld Begrijpend lezen of Rekenen-Wiskunde. Het aantal opgaven, het soort opgaven én de afnamecondities hebben invloed op wat een toets meet én hoe betrouwbaar de uitkomsten van een toets zijn. Daarom adviseren we om in principe geen hulpmiddelen toe te staan. De centrale vraag die bij elke aanpassing gesteld moet worden, is of de toets nog steeds meet wat hij zou moeten meten. Als te veel of te ingrijpende aanpassingen worden gedaan, meet de toets niet meer waarvoor deze is ontwikkeld. Dat betekent dat de resultaten van een leerling die onder die aangepaste condities tot stand zijn gekomen, geen juiste weergave zijn van de daadwerkelijke beheersing van de vaardigheid. Daardoor zijn de resultaten niet meer vergelijkbaar met de resultaten van andere leerlingen en de normgroep.

• Waarom mag de leerkracht de toetsen bij voorkeur niet voorlezen?

Als u de toets voorleest, zal uw stemgebruik en intonatie niet geheel neutraal zijn. Een leerling die wordt voorgelezen, heeft zo per definitie altijd een voordeel. Dit maakt de resultaten minder betrouwbaar. Het is daarom beter om de digitale versie van de toetsen af te nemen en gebruik te maken van de auditieve mogelijkheden daarvan. Let op: de LVS-toetsen Technisch lezen, AVI/DMT en Begrijpend lezen mag u in elk geval niet voorlezen.

• Waarom zijn er geen aanpassingen toegestaan bij de toetsen Technisch lezen, AVI en DMT?

Vanzelfsprekend zijn geen aanpassingen toegestaan van de LVS-toetsen op het gebied van technisch lezen (DMT, AVI en Technisch lezen/Leestechiek & Leestempo). Met deze toetsen willen we immers de technische leesvaardigheid van kinderen in kaart brengen: kunnen de leerlingen geschreven tekst op een juiste manier ontsleutelen? De instructies bij deze toetsen worden wel gesproken, maar de woorden of de teksten moeten door het kind zelf gelezen worden

• Waarom mogen de toetsen Begrijpend lezen uit het Cito Volgstelsel primair onderwijs niet

voorgelezen worden en is er wel een auditieve versie van het onderdeel Begrijpend lezen in de Eindtoets en de Entreetoets?

Bij de toetsen Begrijpend lezen hebben we er bewust voor gekozen geen gesproken versie uit te brengen. Het doel van deze toetsen is het vaststellen hoe goed kinderen geschreven teksten kunnen begrijpen. Als u de toetsen zou voorlezen, meet de toets

niet meer zuiver begrijpend lezen, maar iets wat het midden houdt tussen begrijpend lezen en begrijpend luisteren.

Wij adviseren om leerlingen met dyslexie naast de toets Begrijpend lezen – die niet wordt voorgelezen – ook de toets Begrijpend Luisteren / Luisteren te laten maken. Door de prestaties op beide toetsen met elkaar te vergelijken, krijgt u informatie over de begripsvaardigheid van de leerling: maakt hij de toets Begrijpend lezen niet goed vanwege zijn dyslexie of omdat zijn begripsvaardigheid in het algemeen onder het gemiddelde ligt?

Een belangrijk doel van de Eindtoets Basisonderwijs is het geven van een onafhankelijke advies voor het best passende brugklatype in het voortgezet onderwijs. Omdat leerlingen met een dyslexieverklaring veelal ook in het voortgezet onderwijs gebruik mogen maken van hulpmiddelen bij het studeren en lezen van teksten, staan we het gebruik hiervan toe bij de Eindtoets. Dat heeft wel tot gevolg dat de meting van het Eindtoets-onderdeel Begrijpend lezen voor leerlingen met dyslexie geen zuivere meting is van de begrijpende leesvaardigheid.

Het doel van de Entreetoets is deels het meten van de basisvaardigheden van een leerling op het gebied van Taal, Rekenen-Wiskunde en Studievaardigheden eind groep 5, 6 of 7 én deels het voorspellen van het best passende vervolgonderwijs. Daarom hebben we ervoor gekozen om de richtlijnen van de Entreetoets aan te laten sluiten bij de Eindtoets Basisonderwijs. Ook voor de Entreetoets-taken Begrijpend lezen geldt dat ze bij gebruik van een gesproken versie geen zuiver beeld geven van de begrijpende leesvaardigheid van de leerling.

© Anneke Smits en Tom Braams, OSO, Hogeschool Windesheim Zwolle

Omdat dyslexie niet alleen maar een probleem is met lezen en spellen, kan een leerling op momenten dat je er als ouder of als docent niet op bedacht bent, door de dyslexie worden gehinderd. Het spreekt vanzelf dat het niet makkelijk is om steeds te worden geconfronteerd met deze handicap: verdriet, woede, spanningen en faalangst kunnen het kind langdurig parten spelen.

Bij scholieren op het voortgezet onderwijs uit dyslexie zich anders dan in de middenbouw van de basisschool. In deze paragraaf zetten we de mogelijke gevolgen van dyslexie op een rijtje. De problemen kunnen van leerling tot leerling erg verschillen. Op geen enkele leerling zullen alle hieronder beschreven problemen van toepassing zijn.

Lang niet altijd is het mogelijk de dyslectische problemen van de leerling weg te werken (te remediëren). Er zal naar mate de leerling ouder wordt in toenemende mate gezocht moeten worden naar hulpmiddelen, compensaties en dispensaties.

Lezen - Lees- en spelling problemen blijven natuurlijk de meest kenmerkende problemen bij dyslexie. De leesproblemen van dyslectische scholieren in het voortgezet onderwijs kunnen heel uiteenlopend zijn. In de tabel staan problemen vermeld die men kan tegenkomen.

Leesproblemen	maatregelen
1. Informatie (zaakvakken, begrijpend lezen) te traag lezen, helemaal niet kunnen lezen 2. Informatie: moeite met selecteren van hoofdzaken 3. Informatie: veel details missen	<ul style="list-style-type: none"> • preteaching (middels voorlezen / lezen en nalezen, met leerkracht, ouder of medeleerling, bandje of met tekst naar spraaksoftware) van teksten voor begrijpend lezen en zaakvakken • de leerkracht leest veel teksten voor in de klas (begrijpend lezen, zaakvakken). Deze vakken zijn niet bedoeld als technisch leesles, en zéker niet voor kinderen met leesproblemen! • leerlingen lezen teksten (begrijpend lezen en zaakvakken) stil voor zichzelf en kunnen aan hun buurman/vrouw de klankvorm van woorden opvragen die ze niet kunnen lezen, en met elkaar praten over wat ze niet begrijpen in de tekst. • In ernstige gevallen:lezen met banden van de blindenbibliotheek (www.fnbb.nl) of tekst naar spraaksoftware: leespen, Texthelp of de Uil
4. Moeite met opzoeken van informatie in woordenboeken, encyclopedieën, internet	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik hulpmiddelen zoals encyclopedie of woordenboek op computer, leespen met woordenboek. • Leer werken met zoekmachines, door goede combinatie van zoekwoorden te gebruiken.
5. Vindt onvoorbereid hardop lezen vervelend, probeert dit te vermijden	<ul style="list-style-type: none"> • dyslectische kinderen <u>nooit</u> onvoorbereid hardop laten lezen in de klas, alleen kleine (in overleg gekozen) stukjes die intensief zijn voorbereid laten voorlezen.
6. Leest niet of zeer weinig voor plezier of ontspanning	<ul style="list-style-type: none"> • Lees veel voor (basisschool) en beweeg ouders ook veel voor te lezen. Zoek leuke verhalen/boeken die niet te makkelijk zijn (woordenschat vergroten).

	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleer het lezen door de eerste hoofdstukken van een spannend boek voor te lezen. Het zelf lezen is daarna makkelijker (context is bekend). • Stimuleer het lezen van stripverhalen en alle andere teksten waartoe het kind wel te motiveren is.
7. Krant lezen	<ul style="list-style-type: none"> • Lees voor de leeftijd interessante stukjes voor de krant en bespreek deze met de klas. • Stimuleer het kijken naar het jeugdjournaal (vergroting kennis van de wereld, woordenschat, interesse).
8. Opdrachten, toetsen, examens: te traag lezen	<ul style="list-style-type: none"> • Meer tijd geven na lesuur. • De tijdsduur van de toets zo bekorten dat extra tijd binnen het lesuur gegeven kan worden. • Het aantal opdrachten beperken.
9. Opdrachten, toetsen en examens: veel details missen	<ul style="list-style-type: none"> • Toetsen voorlezen (of op band aanbieden), ook b.v. Citotoetsen begrijpend lezen.
10. Moeite met het lezen en beantwoorden van meerkeuzevragen	<ul style="list-style-type: none"> • Lees vragen en antwoorden voor terwijl leerling (voor zichzelf) meeleeft.
11. Internet lezen	<ul style="list-style-type: none"> • Stel Internet Explorer via EXTRA -> INTERNETOPTIES -> ALGEMEEN in op een beter leesbaar lettertype. Lettertype en lettergrootte van Internet- sites kunnen worden overruled door de eigen instelling.
12. Ondertiteling televisie lezen	<ul style="list-style-type: none"> • Kilometers lezen om voldoende leestempo te ontwikkelen.
13. Niet adequaat scoren op Leestoetsen (Cito, EMT, AVI)	<ul style="list-style-type: none"> • Doortoetsen welk niveau een leerling kan lezen zonder naar de tijd te kijken. • Speciale beoordeling op het rapport ('dyslexie-cijfer') zodat de inspanning tot uitdrukking wordt gebracht en niet zozeer het actuele niveau, dit laatste wordt wel duidelijk met de ouders besproken!
14. Grote moeite om boeken voor een literatuurlijst uit te krijgen	<ul style="list-style-type: none"> • Lezen met banden van de blindenbibliotheek www.fnbb.nl • het aantal te lezen boeken beperken tot 25-40% (de leerling heeft dan nog veel meer tijd nodig dan anderen).
15. Heeft bij lezen last van bepaalde lettertypes (bepaalde lettergrootte)	<ul style="list-style-type: none"> • Proefwerken met een goede lay-out aanleveren (altijd getypt!), eventueel vergroot als het kind dat prettig vindt. Lettertype Arial of Univers. • Opdrachten eventueel voorlezen voor de hele klas (leerkracht!).

Schrijven en spellen - Ook de spelling van Nederlandse woorden levert dyslectische kinderen veel problemen op. De spellingregels zijn vaak onvoldoende geautomatiseerd. Met name onder tijdsdruk of stress en bij het uitvoeren van meerdere taken tegelijk (stellen en spellen, bezig zijn met het beantwoorden van een vraag en ook nog aan de spelling

moeten denken) worden er vaak veel fouten gemaakt. In de tabel staan mogelijke spellingproblemen.

Schrijf- en spellingproblemen	maatregelen
<p>16. Het niet adequaat scoren op een klassikaal dictee of op spellingtoetsen, sterk oefenafhankelijk zijn.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Help het kind vanaf groep 4 om te leren werken met de tekstverwerker en andere computerprogramma's. Later in zijn schoolcarrière zal hij hier sterk van afhankelijk worden! • Speciale beoordeling op het rapport ('dyslexie-cijfer') zodat de inspanning tot uitdrukking wordt gebracht en niet zozeer het actuele niveau, dit laatste wordt wel duidelijk met de ouders besproken! • Dictees. Dyslectische kinderen werken op hun hoogste instructieniveau voor spelling (minimaal 65% goed, maximaal 84%). Vaak is een reductie van de woordpakketomvang belangrijk: 10-15 woorden zijn genoeg! Neem eventueel op het eigen niveau van het kind, het dictee op cassette recorder op. Laat het kind dit tijdens het klassikaal dictee maken met de koptelefoon op. Het gaat dan ook niet te snel; het kind kan terugspoelen. • Veroorzaak bij het nakijken geen oerwoud van rode strepen. • Als kinderen gezien hun hoogste instructieniveau nog wel kunnen meedoen met het klassikaal dictee: pas pre-teaching toe. Laat ze 3 dagen voor de introductie van het dictee al dagelijks oefenen op de computer. • Geef efficiënte en effectieve spellingregels. Een overvloed aan regels werkt averechts. • Vanaf 10 jaar spraakherkennings-programma Dragon 5 uitproberen indien spelling en/ of handschrift het gebruik hiervan zinvol maken.
<p>17. Het niet juist spellen tijdens andere vakken</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Geen spellingfouten aanstrepen als het niet om spelling gaat. (begrijpend lezen, zaakvakken !). Spellingfouten bij deze vakken niet aanrekenen. • Spellingcontrole op de tekstverwerker en andere hulpmiddelen (woordenboek) leren gebruiken. • Woordenboek altijd op tafel.
<p>18. Zeer wisselende spellingprestaties, soms een 'erg dyslectische dag'</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Accepteren. Geen aandacht voor spellingfouten maar voor de inhoud van het werk.
<p>19. Moeite met foutloos overschrijven uit een boek of van het schoolbord</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dyslectische kinderen hebben vaak grote moeite met het overschrijven van het bord, en met het maken van goede aantekeningen. Geef opdrachten en informatie liefst <u>op papier</u>, goede

	<p>lay-out, eventueel vergroot, eventueel ook met extra lay-out om nadruk aan te geven (schema's, kleuren, vet gedrukt etc.) Lettertype Arial of Univers. Zeker geen dictee-woorden aanbieden via overschrijven van het bord.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overschrijven helpt <u>niet</u> om een betere spelling te krijgen! Correct overschrijven vergt voor een dyslectische leerling het uitschakelen van al zijn (gedeeltelijk adequate) spellingkennis en het dom letter voor letter kopiëren. Dit is zeer moeilijk vol te houden en levert geen bruikbare kennis op.
20. Traag schrijven	<ul style="list-style-type: none"> • Extra tijd. Plan het werk zo dat iedereen het af kan krijgen, bijvoorbeeld door extra opdrachten voor de snelle leerlingen. Geef dyslectische leerlingen als eerste hun blaadje bij proefwerken. • Bij ernstige schrijfproblemen gebruik maken van computer met tekstverwerking en ev. spraak-herkenning
21. Vermijdingsgedrag t.a.v. schrijven omwille van de spelling	<ul style="list-style-type: none"> • Eventueel werken bij stellen met een 'underlining option'. Als een kind een woord niet kan spellen, mag hij zelf bedenken hoe het gespeld zou kunnen worden. Het kind onderstreept het woord dat hij bedacht heeft. Het wordt dan niet fout gerekend. Eventueel kan er wel mee geoefend worden nader-hand. Dit vermindert het vermij-dingsgedrag van dyslectische kinderen: als ik niet weet hoe ik het moet schrijven, schrijf ik het maar niet. Werken met klad- en nette versies.
22. Moeite met het maken van aantekeningen (luisteren en opschrijven tegelijk lukt niet)	<ul style="list-style-type: none"> • Luisteren, samenvatten en schrijven tegelijk is te veel. Verstrek een kopie van de aantekeningen.
23. Startproblemen, hoe begin ik met het schrijven van een stuk 24. Formuleringsproblemen bij het produceren van een tekst 25. Problemen met het aanbrengen van een structuur in de zinnen, de tekst die je schrijft	<ul style="list-style-type: none"> • De leerling krijgt extra hulp bij het schrijven van verslagen / scripties / werkstukken. • Leer aan eerst een opzet van de tekst te maken, met inleiding, een aantal kernen en een slot. • Leer een schrijfstijl met korte zinnen aan, zonder bijzinnen. • Laat eerst hardop zeggen wat men wil schrijven en blijf bij schrijven dicht bij de gesproken versie. • Leer de leerling dat de eerste versie een ruwe versie mag zijn. Het is makkelijker iemand te helpen als er ten minste wat op papier staat. • Bij een werkstuk de eis minder pagina's tekst verlangen. • Eventueel wordt daarbij specifieke software ingezet, zoals Inspiration (voor de

	tekstorganisatie) en Texthelp (tekst naar spraak om te horen of de zinnen goed lopen).
26. Formuleringsproblemen bij het maken van een proefwerk of tentamen	<ul style="list-style-type: none"> • Beoordeel de inhoud, kijk niet naar de formulering en de presentatie. • Als een proefwerk schriftelijk niet lukt: mondeling herkansen
	.

Problemen in de klas – Bij de problemen die dyslectische leerlingen in de klas hebben, valt te zien dat dyslexie niet alleen maar een lees- en spellingprobleem is, maar ook tot uiting komt bij het luisteren, bij het praten en bij onthouden van informatie.

Functioneren in de klas	maatregelen
27. Mondeling gegeven opdrachten niet verstaan of niet onthouden 28. Moeite met breedsprakige uitleg of instructie (overbelasting korte duurgeheugen)	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling vooraan in de klas zetten. • Toestaan dat leerling dingen vraagt aan zijn buurman/vrouw. • Vaker controleren of leerling opdracht goed heeft onthouden. • Instructie bondig houden, ev. kernpunten herhalen.
29. Moeite met het onthouden van meerdere opdrachten tegelijk	<ul style="list-style-type: none"> • Niet meerdere opdrachten tegelijk geven, of opdrachten op het bord schrijven.
30. Problemen met opdrachten die snel gegeven worden of met docent die snel spreekt	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling goed in de gaten houden en helpen/herhalen waar nodig. • Meer tijd nemen voor het geven van de opdrachten/instructies • Huiswerk al eerder tijdens de les geven, niet als de bel al is gegaan.
31. Concentratieverlies door achtergrondlawaai	<ul style="list-style-type: none"> • Voor rust en structuur in de klas zorgen. • Leerling vooraan in de klas zetten.
32. Makkelijk de draad kwijt raken na gestoord te zijn	<ul style="list-style-type: none"> • Proberen klas zo te organiseren dat leerlingen niet te veel gestoord worden. • Toestaan dat een leerling een rustige werkplek opzoekt. • Zelf geen storende dingen doen tijdens proefwerken.
33. Moeite met organisatie: roosters, wat heb ik waar nodig, waar moet ik wanneer naar toe	<ul style="list-style-type: none"> • Voldoende tijd nemen om deze zaken goed duidelijk te maken. • Noodprocedure bespreken: wat te doen als het misgaat.
34. Woordvindingsproblemen tijdens het vertellen	<ul style="list-style-type: none"> • De tijd nemen, druk er af proberen te halen.
35. Moeite met het gestructureerd vertellen over een voorval	<ul style="list-style-type: none"> • De tijd nemen, druk er af proberen te halen. • Helpen met structureren.
36. Problemen met het noteren van huiswerk	<ul style="list-style-type: none"> • Huiswerk al eerder tijdens de les geven, niet als de bel al is gegaan. • Huiswerk op bord schrijven. • Agenda controleren

37. Klassikale tempo op diverse momenten niet kunnen bijhouden	<ul style="list-style-type: none"> Hulp geven of hulp van buurman/vrouw toestaan. Tempo verlagen zodat iedereen mee kan doen.
38. Moeite met communicatie met docenten over je dyslectische problemen	<ul style="list-style-type: none"> Leerling op laten schrijven of in vragenlijst laten invullen wat voor hem moeilijk is, daar gesprek over aangaan. Positieve grondhouding van docent, begrip voor dyslectische problematiek, het is onmacht en geen onwil.
39. Komt tijd te kort bij proefwerken	<ul style="list-style-type: none"> Meer tijd geven na lesuur. De tijdsduur van de toets zo bekorten dat extra tijd binnen het lesuur gegeven kan worden. Het aantal opdrachten beperken. Geef dyslectische leerlingen als eerste hun blaadje bij proefwerken.
40. Komt tijd te kort bij (lees)opdrachten in de klas	<ul style="list-style-type: none"> preteaching (middels voorlezen / lezen en nalezen) met leerkracht, ouder of medeleerling Kortere leesopdrachten geven of werken met een extra opdracht voor snelle lezers.
41. Problemen met tentamens, examens	<ul style="list-style-type: none"> 30 minuten extra examentijd teksten op audiobandengebruik van laptop met tekstverwerker en spellingcontrole / tekst naar spraak / spraak naar tekst teksten kunnen vergroot worden aangeboden voorwaarde is wel dat deze maatregelen <u>ook gedurende</u> de schoolcarrière genomen zijn

Frustraties en spanningen - Zelfs als een dyslectische leerling heel erg zijn best doet, zijn de resultaten vaak niet zo goed. Dat kan tot een flinke faalangst leiden. Dyslectische kinderen en jongeren hebben daardoor vaak een lager gevoel van zelfwaarde en meer depressieve klachten dan hun niet-dyslectische leeftijd genoten. Ze hebben veel meer twijfels over hun capaciteiten dan anderen.

De omgeving reageert ook niet altijd op een goede manier op de problemen die dyslectische kinderen ondervinden. Soms voelen kinderen zich zeer oneerlijk behandeld. Door de lees- en spellingproblemen, de lagere zelfwaardering en de vaak geuite twijfels, zijn andere mensen snel geneigd hun capaciteiten te onderschatten.

Frustraties en spanningen	maatregelen
42. Interne toeschrijving van problemen: bijv. ik ben dom, ik leer dat nooit, minderwaardigheidsgevoelens.	<ul style="list-style-type: none"> Voorkom persoonsgebonden toeschrijving van problemen (het is mijn schuld) Zorg ervoor dat de eisen die de docent bij het proefwerk stelt
43. Externe toeschrijving van succes: mazzel gehad, de docent heeft me gematst	

<p>44. Externe toeschrijving van problemen: bijv. het ligt aan de docent</p> <p>45. Externaliserend reageren: boos zijn, de clown uithangen, etc.</p> <p>46. Sterk sociaal wenselijk reageren</p> <p>47. Compenseren in sociaal gedrag t.a.v. leeftijdsgenoten</p> <p>48. Teruggetrokken reageren, stilletjes</p>	<p>volkomen helder zijn. Leerlingen mogen bij proefwerken niet voor verrassingen komen te staan.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bespreek het proefwerk/tentamen na en leg leerling uit waaraan falen te wijten is, en hoe hij/zij zich beter op een proefwerk kan voorbereiden. • Benadruk waar leerling wel goed in is en zoek mogelijkheden om daarmee zwakke cijfers te compenseren. • Zoek de ingangen waarmee de motivatie van de leerling te verbeteren is (wat vindt hij/zij leuk aan je vak). • Leerproblemen zijn een 'trigger' voor stemmingsproblemen en stemmings-stoornissen! Depressiviteit uit zich lang niet altijd met neerslachtigheid!
<p>49. Psychosomatische klachten: hoofdpijn, buikpijn, slaapproblemen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Dit is een aanwijzing voor stemmings-problemen en stemmingsstoornissen! Dit vraagt om counseling. • Bespreek situatie met de ouders en adviseer consultatie van huisarts.
<p>50. Moeite met acceptatie van de dyslexie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Praat met leerling over zijn/haar ervaringen.
<p>51. Een hekel hebben aan bepaalde vakken, te weten:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bespreek met leerling waar de hekel vandaan komt. Bedenk dat de benadering door de docent hier vaak een grote rol in speelt. • Bespreek met de betreffende docent hoe het vak plezieriger kan worden voor de leerling (meer uitleg, meer positieve aandacht, meer rekening houden met de dyslexie)
<p>52. Weinig erkenning voor dyslexie bij klasgenoten, plagen, jaloezie bij klasgenoten m.b.t. bijvoorbeeld het gebruik van hardware , aangepaste cijfers ed.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg dat leerling niet in sociaal isolement komt door uitzonderings-positie. • Zorgen dat het leerprobleem 'dyslexie' duidelijk en geaccepteerd is door klasgenoten door regelmatige groepsgesprekken hierover. Maar duidelijk welke maatregelen voor welke leerling gelden.

53. Docent erkent dyslexie niet, houdt geen rekening met de dyslexie	<ul style="list-style-type: none"> • Het dyslexiebeleid van de school moet de wet zijn. Alle leraren houden zich aan de afspraken die er zijn rondom dit kind, evt. door brief / dyslexiekaart • Secties van vakdocenten dienen een gezamenlijk beleid te voeren, ondersteund door de dyslexie-deskundige.
54. Moeite met het onbegrip over dyslexie die blijkt uit opmerkingen van een docent	<ul style="list-style-type: none"> • Bespreek met deze docent wat oorzaak van problemen van leerling is. Demotivatie is veelal het gevolg van het leerprobleem en niet de oorzaak!
55. Moeite met het gegeven dat heel hard werken vaak niet tot een goed cijfer leidt (geen loon naar werken)	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg voor succeservaringen bij onderdelen waar leerling wel kan scoren (compensatie). • Reken de probleemonderdelen niet te zwaar mee.
56. Werkt minder hard of helemaal niet meer door de ervaring dat hard werken niet tot een goed cijfer leidt (demotivatie en aangeleerde hulpeloosheid t.g.v. deze ervaringen)	<ul style="list-style-type: none"> • Zorg voor succeservaringen: een succesvol product (werk, cijfer), een succesvol proces (plezier in het werk, goede relatie met medeleerlingen). • Bespreek waar succes aan te danken is.
57. Moeite met de hogere werkdruk	<ul style="list-style-type: none"> • Help leerlingen bij werkplanning. Het werk moet bij voorkeur 's middags af gemaakt worden. 's Avonds is er dan tijd voor andere dingen. • Huiswerkbegeleiding op school, externe begeleiding of huiswerkinstituut.
58. Veel tijd nodig voor huiswerk (ten koste van vriendschappen en hobby's)	
59. Moeite met het klassikaal voorlezen van cijfers van toetsen	<ul style="list-style-type: none"> • Nooit doen! Dit kan zeer beschadigend en demotiverend werken. Het stimuleert compensatiegedrag (stoer doen over slecht cijfer).

Vreemde talen - Vrijwel alle dyslectische kinderen hebben moeite met het leren van de vreemde talen in het voortgezet onderwijs. De problemen van dyslectische scholieren kunnen de *spelling en uit spraak*, *het leren van woordjes* en *het leesbegrip* betreffen. Ook andere aspecten van de taal, zoals de grammatica, kunnen door de fonologische problemen, de woordvindingsproblemen en de geheugenproblemen moeite opleveren.

Vreemde talen	maatregelen
60. Moeite met woordjes leren voor de vreemde talen	<ul style="list-style-type: none"> • methodevolgende software voor moderne vreemde talen, in ieder geval voor woordjes leren bij Engels

	<ul style="list-style-type: none"> • <u>niet</u> gebruiken van vocabulairelijsten/ boekjes om rijen woordjes te leren, dit belast het geheugen van de dyslectische leerling te veel.
61. Moeite met de spelling van woorden	<ul style="list-style-type: none"> • Spellingfouten niet meerekenen.
62. Moeite met het uitspreken van gelezen woorden, daardoor de woorden niet herkennen	<ul style="list-style-type: none"> • Pre-teaching door voor de les in een kleine groep dyslectische leerlingen voor te bereiden op de les m.b.v. voorlezen-nalezen. • Tekst klassikaal voorlezen • Gebruik van leespen met 'text to speech' mogelijkheden
63. Moeite met het leesbegrip	<ul style="list-style-type: none"> • Zie de punten bij 62. • Woordenschat vergroten door leerling interessante teksten te laten lezen (popsongs), BBC kijken met ondertiteling (teletext 888), ... • Tekst voorlezen waardoor de uitspraak geen belemmering meer vormt voor de woordherkenning. • Leerling eerst titel en eerste zin van elke alinea laten lezen. Dan is de grote lijn van de tekst vaak al duidelijk. Onbekende woorden kunnen dan makkelijker worden 'geraden'.
64. Kleine woordenschat in de vreemde taal	<ul style="list-style-type: none"> • Woordenschat vergroten door leerling interessante teksten te laten lezen (popsongs), BBC kijken met ondertiteling (teletext 888) • Stage in buitenland lopen of uitwisseling met leerlingen van een buitenlandse school.
65. Moeite met grammatica	<ul style="list-style-type: none"> • Structuur goed uitleggen, samenvatting op papier (met bladzijdennummers verwijzend naar het lesboek). • Oefenen met methodegebonden hulpmiddelen zoals CD-roms of andere computerprogramma's.
66. Moeite met het lezen van boeken voor de lijst	<ul style="list-style-type: none"> • soms: boeken of banden van de studie- en vakbibliotheek of in de toekomst: het elektronische boek met de kunstmatige stem. • Het aantal te lezen boeken beperken. • Leerling adviseren m.b.t. de boekenkeuze.
67. Moeite met het huiswerk maken.	<ul style="list-style-type: none"> • MVT aanbieden met audiobanden bij de methode en / of tekst naar spraak en eventueel computervertaal-programma's (bv. easy lingo). • RT of externe begeleiding.
68. Moeite met het verstaan van de taal bij luistertoetsen.	<ul style="list-style-type: none"> • Koptelefoon op en cassetterecorder gebruiken (pauzetoets kunnen gebruiken als het te snel gaat).
69. De leerling krijgt volstrekt geen grip op de taal, ondanks alle inspanningen van hem/haarzelf en omgeving.	<ul style="list-style-type: none"> • dispensatie voor Duits en/of Frans (eerder vak laten vallen, en vrijkomende tijd benutten voor Engels, Nederlands, RT.). Dit is bij zeer ernstige problemen mogelijk op het vmbo.

Andere problemen – Ook bij andere vakken, zoals rekenen, en buiten het schoolse bereik kunnen er aan dyslexie gerelateerde problemen optreden.

Let op: niet alle problemen die een leerling heeft, zijn op dyslexie terug te voeren!

Andere problemen	maatregelen
70. Automatiseren (bijv. tafels van vermenigvuldiging)	<ul style="list-style-type: none"> • Bij onvoldoende vooruitgang hulpmiddel laten gebruiken (bijv. een tafelkaart of een regelkaart). • Niet blijven hangen bij makkelijke oefenstof! De achterstand wordt dan groter.
71. Automatiseren van nieuwe vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> • ?
72. Memoriseren (topografie, feitenkennis, stampwerk)	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik leerprogramma's op de computer (liefst met spelletjes ter controle van de kennis) • Leer kinderen leren, zie voor tips het boek van T. Braams (2002), blz. 111-113).
73. Leren van namen van nieuwe klasgenoten, leerkrachten	<ul style="list-style-type: none"> • Een plattegrond maken, spelletjes doen
74. (Huiswerk) organiseren en plannen	<ul style="list-style-type: none"> • In een klein groepje
75. Metacognitie (leren van je eigen studiegedrag)	<ul style="list-style-type: none"> • Bij het nabespreken van proefwerken vragen stellen zoals: Wat denk je dat je verkeerd gedaan hebt? Wat heb je hier van geleerd? Wat ga je de volgende keer anders doen?
76. Vermoeidheid door extra inspanning die het ongeautomatiseerd lezen / schrijven / werken vergt	<ul style="list-style-type: none"> • Hoeveelheid huiswerk verkleinen. • Vragen of ouder kan helpen om teksten voor te lezen. • Proberen de huiswerkmethodes van de leerling te optimaliseren, waardoor er vrije tijd over blijft. • Aansporen tot een actieve vrijetijds besteding (sport!).
77. Vermoeidheid door de extra tijdsinspanning die nodig is om een taak tot een goed einde te brengen	<ul style="list-style-type: none"> • Zie tips bij punt 76. • Taak verdelen in deeltaken, goede planning maken, niet te lang achter elkaar door werken zonder pauze.
78. Problemen ten gevolge van twee-taligheid	<ul style="list-style-type: none"> • ?

Problemen vanuit comorbiditeit. In de praktijk zien we een aantal problemen vaak samen voorkomen met dyslexie. Deze problemen maken niet direct deel uit van de dyslexie maar compliceren de situatie wel. In de maatregelen die met de leerling getroffen worden moet vaak wel rekening gehouden worden met deze additionele problematiek.

Problemen vanuit comorbiditeit	maatregelen
---------------------------------------	--------------------

79. Slecht handschrift (dyspraxie)	<ul style="list-style-type: none"> vanaf <u>begin groep 4</u> zoveel mogelijk laten werken op de <u>tekstverwerker (of alphasmart)</u>, kinderen kunnen dan laten zien waartoe ze werkelijk in staat zijn. Dyslectische kinderen vroegtijdig aanleren om hier mee te werken (niet persé 10-vingers blind).
80. Zeer veel moeite met typen (automatisering)	<ul style="list-style-type: none"> Leren gebruikmaken van spraakherkenningssoftware (Dragon 5)
81. Aandachtsproblemen in brede zin	<ul style="list-style-type: none"> Zie literatuur over add en adhd
82. Contactproblemen	<ul style="list-style-type: none"> Zie literatuur over pdd-nos
83. Moeite met de interpretatie van impliciete boodschappen die docenten afgeven (indirect taalgebruik)	<ul style="list-style-type: none"> Zie literatuur over pdd-nos en nld
84. Problemen met rekenen en wiskunde (dyscalculie)	<ul style="list-style-type: none"> Weinig literatuur beschikbaar. Zie site T. Braams: www.tbraams.nl/dyscalculie.htm
85. Geïsoleerd zijn in de groep (sociaal-emotionele problematiek)	<ul style="list-style-type: none"> Counseling (groeps)training door psychotherapeut
86. Brede taalontwikkelingsproblematiek met zwakke woordenschat en problemen met lees- en luisterbegrip (taal/spraakstoornis)	<ul style="list-style-type: none"> Schakel logopedist in